

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

! Vtrum circa exteriorem apparatus possit esse virtus & vitium.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

De Modestia, in duos articulos diuisa.

ENDE considerandum est de modestia secundum quod consistit in exteriori apparatu.

Primo, Vtrum circa exteriorem apparatum possit esse virtus & vitium.

Secundo, Vtrum mulieres peccent mortaliter in superfluo ornatu.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum circa exteriorem ornatum possit esse virtus & vitium.

AD PRIMUM sic proceditur. Vt quod circa exteriorē ornatum non possit esse virtus & vitium. Exterior enim ornatu non inest nobis a natura, un & in diuersitate temporū & locorum variatur. Vnde Augustinus dicit in 3. de doct. chri. talares, & manicatas tunicas hīc apud veteres Romanos flagitiū erat nunc autem honesto loco natis nō eas hīc flagitiū est: sed sicut Phil. dicit in 2. Ethic. naturaliter inest nobis aptitudo ad virtutes. ergo circa huiusmodi non est virtus & vitium.

Præterea si circa exteriorē cultum esset virtus & vitium, oporteret quod etiam superfluitas in talibus esset vitiosa, & etiam delectus vitiosus: sed superfluitas in cultu exteriori non est vitiosa, quia sacerdotes & ministri altaris in sacro ministerio vitiosissimi uestib. utuntur. Similiter etiam delectus in talibus non videtur esse vitiosus, quia lau dē quorundam dicit ad Heb. 11. Circueiunt in melotis, & in pellibus caprinis. non ergo videtur quod in talibus possit esse virtus & vitium.

Præterea. Omnis virtus aut est theologica, aut moralis, aut intellectualis: sed circa huiusmodi non consistit virtus intellectualis, quæ perficitur in aliqua cognitione veritatis. Similiter etiam nec est ibi virtus theologica, quæ habet Deum pro obiecto, nec est etiam aliqua virtutum moralium, quas & Phil. tangit. ergo videtur quod circa huiusmodi cultum non possit esse virtus & vitium. Sed contra. Honestas ad virtutē pertinet: sed in exteriori cultu glori-

3 Præterea. Andro. ponit austeritatem, quam inter virtutes enumerat, esse habitum, secundum quem aliqui nec afferunt alijs delectationes colloquutionum, neque ab his recipiunt: sed hoc pertinet ad defectum ludi, ergo defectus ludi magis pertinet ad virtutem quam ad vitium.

SED CONTRA est, quod Phil. in 2. & 4. Eth. ponit defectum in ludo esse vitiosum.

RESPON. Dicendum, quod omne quod est contra rationem in rebus humanis, vitiosum est. Est autem contra rationem ut aliquis se alijs onerosum exhibeat, puta, dum nihil delectabile exhibet, & etiam coram delectationes impedit. Vnde Seneca dicit. Sic te geras sapienter quod nullus te habeat tanquam asperum, nec contemnat quasi vile. Illi autem qui in ludo deficiunt, nec ipsi dicunt aliquod ridiculum, & dicunt molesti sunt, quia moderatos aliorum ludos non recipiunt: & ideo tales vitiosi sunt, & dicunt duri, & agrades, ut Phil. dicit in 4. Eth. sed quia ludus est utilis propter quietem & delectationem: delectatio autem & quies non propter se queruntur in humana vita, sed propter operationem, ut dicit in 10. Ethico. ideo defectus ludi minus est vitiosus, quam ludi superexcessus. Vnde Phil. dicit in 9. Eth. quod pauci amici propter delectationem sunt habendi: quia parum de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quia penitentibus luctus indicit pro peccatis, ideo interdicit eis ludus. Nec hoc pertinet ad vitium defectus, quia hoc ipsum est contra rationem, quod in eis ludus diminuatur.

AD SECUNDUM dicendum, quod Hieremias ibi loquitur secundum congruentiam temporis, cuius status magis luctum requirebat. Vnde subdit. Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Quod autem dicit Tobias 3. pertinet ad ludum superfluum, quod patet ex eo quod sequitur. Neque cum his qui in leuitate ambulabant, participem me præbui.

AD TERTIUM dicendum, quod austeritas secundum quod est virtus, non excludit omnes delectationes: sed superfluas, & inordinatas. Vnde ut pertinet ad affabilitatem, quam Philosophus amicitiam nominat, vel ad eutrapeliam sicut iucunditatem: & tamen nominat & diffinit eam sic secundum convenientiam ad temperantiam, cuius est delectationes reprimere.

Lib. 3. c. 9. Et h. 4. c. 8. l. 5.

Lib. 4. cap. 8. par. 2. principio, to. 5.

Lib. 10. ca. 6. to. 5. Lib. 9. c. 10. a medio, to. 5.

Lib. 4. Ethic. c. 6. to. 5.

deratur quaedam honestas. dicitur n. Amb. in 1. de offi. Decor corporis non sit affectatus, sed naturalis, simplex, neglectus magis q̄ expeditus, non pretiosus & albens ab intus vestimentis, sed cōibus, vt honestati, vel necessitati nihil est, nihil accedat. nitori. ergo in exteriori cultu potest esse virtus & vitium.

RESPON. Dicendum, q̄ i ip sis reb. exterioribus quibus homo vitur, nō est aliquid vitii, sed ex parte hoīs qui in moderate vitur eis: quae quidem immoderate potest esse dupliciter. Vno quidē modo, p̄ comparationē ad cōsuetudinē hoīum, cum quib. aliquis vitur. Vnde dicit Aug. in 3. confel. Quae contra mores hoīum sunt flagitia, pro morū diuersitate vitanda sunt, vt pactū inter se ciuitatis & gentis consuetudine, vel lege firmatū, nullius ciuis, aut peregrini libidine violetur. Turpis est. in oīs pars vniuerso suo non congruens. Alio modo, potest esse inordinata in vfu talium rerū ex inordinato affectu vitis: ex quo quāque contingit q̄ homo nimis libidine talibus vitur sicut s̄m consuetudinē eorū cum quib. vitur, sive p̄ter eorū consuetudinē. Vñ Aug. dicit in 2. de doct. Chri. In vfu rerū abesse oportet libidinē, q̄ non solum ipsa eorū, inter quos vitur, consuetudine nequiter abutitur: sed et̄ s̄ape fines eius egressa, s̄e ditatem suam, q̄ inter claustra morū solenniū laetabatur, flagitiosissima eruptione manifestat. Cōtingit aut̄ ista inordinatio affectus tripliciter, q̄ tū ad superabundantiam. Vno modo, per hoc q̄ aliquis ex superfluo cultu vestium hoīum gloriā q̄rit, put. f. vestes, & alia hōi p̄tinent ad quendam ornatum. Vnde Greg. dicit in quadā Homilia. Sunt nonnulli, q̄ cultū subtilium pretiosarūq; vestitū nō putant esse peccatū, qd̄ videlicet, si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, q̄ diues qui torquebat apud inferos, bysso & purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta p̄cipua. Excedētia propriū statum, nisi ad ad inanē gloriam quārit. Alio modo, s̄m quod homo per superfluum cultum vestitū querit delicias, s̄m qd̄ vestis ordinatur ad corporis fomentum. Tertio, s̄m qd̄ nimia sollicitudinē apponit ad exteriorē vestitū cultum, et̄ si non sit aliqua inordinatio

A ex parte finis: & s̄m hoc Andronicus ponit tres virtutes circa exteriorē cultū. f. humilitatē, q̄ excludit intentionem gloriā, q̄ excludit intentionem gloriā (vnde dicit, q̄ humilitas est habitus non superabundās in sumptibus & preparationibus) & per se sufficientiam, quae excludit intentionē deliciarū (vnde dicit, q̄ per se sufficientia est habitus contentus quib. oportet, & determinatiua corū, quae ad viuere conueniunt, s̄m illud Apost. 1. ad Timoth. vlt. Habete alimenta & quib. regamur, his contenti simus) & simplicitatē, quae excludit superflūā sollicitudinē talium. Vnde dicit, q̄ simplicitas est habitus contentus his quae cōtinentur. Ex parte autem defectus similiter potest esse duplex inordinatio per affectum. Vno quidē modo, ex negligentia hominis, qui non adhibet studium, vel laborem ad hoc, q̄ exteriori cultu vitur s̄m quod oportet. Vnde Phil. dicit in 7. Ethic. q̄ ad mollitiem pertinet q̄ aliquis trahat vestimentū per terram, vt non laboret eluando ipsum. Alio modo, ex eo q̄ ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat. Vnde dicit Aug. in lib. de sermone Dñi in monte. Non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis foribus & luctuosus esse posse iactantiam, & eo periculiosiorē, quo sub nomine seruitutis Dei decipit. Et Phil. dicit in 4. Eth. q̄ superabundantia & inordinatus defectus ad iactantiam pertinet.

B AD PRIMUM ergo dicendū, quod quāuis ipse cultus exterior non sit a natura, tamen ad naturalem rationem pertinet, vt exteriorē cultū moderatur. Et secundum hoc nati sumus hanc virtutem suscipere, quae exteriorē cultum moderatur.

C AD SECUNDUM dicendū, q̄ illi qui in dignitatibus constituuntur, vel etiā ministri altaris, pretiosioribus vestibus quā ceteri induuntur, non p̄pter sui gloriam, sed ad significandam excellentiā sui ministerij, vel cultus diuini: & ideo in eis non est vitiosum. Vnde Aug. dicit in 3. de doct. christiana. Quisquis sic vitur exterioribus reb. vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est, dum scilicet propter delicias, aut ostentationem talibus vitur. Similiter etiam ex parte defectus contingit esse peccatum, non tamen semper qui vilioribus quā ceteri vestibus vitur, peccat. Si enim hoc facit propter iactantiam, vel superbiam, ut se ceteris praeferat, vitium superstitionis est. Si autem hoc faciat propter macerationem carnis, vel humiliationem spiritus, ad virtutem temperantiae pertinet. Vnde Augustinus dicit in tertio de doctrina christiana. Quisquis restrictus reb. vitur quā se habeant mores eorum cum quibus vitur, aut temperatus, aut superstitiosus est. Praecipue autem temperatū vitibus vestimentis vti his, qui alios & verbo, & exemplo ad poenitentiam hortantur: sicut fecerunt prophetae, de quibus Apostolus ibi loquitur. Vnde quadam gloss. dicit Matthaei 3. Qui poenitentiam praedicat, habitum poenitentiae pretendit.

D AD TERTIUM dicendum, q̄ huiusmodi exterior cultus indicium quoddam est conditionis humanae. Secunda Secundae S. Thomae. FFF 3 12, &c

sumat: alioquin extensum superstitionis nomen hoc in loco videtur. In responsione ad tertium eiusdem articuli clare videtur, vir speculariū, quae bene superius ad virtutem veritatis redunda sit moderatio exterioris motus, eo quod signum est interioris, quae est, vel esse debet, dispositionis animi. Eade quippe ratione i hac litera modestia ornatus ad veritatis virtutem reducit.

Lib. 7. cap. 7. a medio text. mo 5.

Lib. 2. ca. 19. in medio, 10 mo 4.

Lib. 4. cap. 7. circa finem, praecipue.

Lib. 3. ca. 12. in principio, 3.

Lib. 3. ca. 22. circa principiū, 3.

Glo. ordinata super illud Matr. 3. ipse autem Ioan. habebat vestimentum.

Supra Quaestio 169. Articulus secundus.
In ar. 2. eiusdem q. 169 dubia multa occurrunt circa mulie-
rum ornatu. Primi circa ipsam, quatenus est prouocatiuus
ad lasciuam. Et iuxta hoc in quoniam uertitur, An ornatu, p-
uocatiuus ad lasciuam ex sola intentione in hac specie reponat,
an etiam ex ipsa qua-
litate operis. Et est
ratio dubij, quia in
litera ex sola inten-
tione ornatu mulie-
bris ponitur peccat-
um mortale ob prouo-
cationem ad lasciu-
nam. Constat aut-
tem, quod prouoca-
ri ad lasciuam,
est actus ex suo ge-
nere mortalis. In op-
positum autem est,
quod ornatu aliquis
secundum se dicitur
prouocatiuus ad las-
ciuam, ut cum ste-
dunt totum peccus
mulieres, & uiri for-
mam pudendorum.
¶ Secundum dubiu
est circa ornatu ut
excedit limites con-
suetudinis, quantum
ex hac parte illicitus
sit. Et est ratio dubij,
quia uidetur adinuen-
tio nouarum forma-
rum, seu figurarum
in uestibus & huius-
modi, mortale peccatum:
sicut uolare consuetudine
uoluerat lem distincti
habitus uirorum a mulie-
ribus. Conuictio quip-
pe legis vim habet, & in
foro conscientiae ligat. De-
fert quoque secum damna
multa huiusmodi nouitas,
dum coguntur alij ad
nouos sumptus, adeo ut
boni nobiles in paupertate
in ea deueniant. In oppo-
situm autem est, quia huius-
modi nouitates ad uanitate
uix spectant: uana autem
non sunt mortalia, sed uenialia
ex suo genere.
¶ Tertium dubium est
circa ornatu, ut est fucatorius.
An, si certe ratione constet,
vel solum opinatiue, quod
nisi superaddatur aliqua
circumstantia peccati mor-
talis, puta, propter luxu-
riam, aut contemptum Dei
& c. non est peccatum mor-
tale. Et est ratio dubij,
quia quibusdam uidetur
oppositum, & in litera
ratio nulla uidetur haberi.

ARTICVLVS II.

Vtrum ornatu mulierum sit sine peccato.

AD SECUNDVM sic proceditur. **V**t ornatu mulierum non sit sine peccato mortali. Omne enim quod est contra preceptum diuinae legis, est peccatum mortale: sed ornatu mulierum est contra preceptum diuinae legis. dicit enim i. Petri 3. Quatum, s. mulierum sit non extrinsecus capillatura aut circundatio aurium, aut indumenti uelimentorum cultus. Vbi di-

do ab huius ornatu cura sine ex-
misterij omnibus cois est. Est
vt decepter ut iuxta illam
Hoc aut recta ratio dicitur, vt
rabuliter procedat in hac
cit gl. * Cyprianus. Serico & pur-
pura indute, Christum syncere
inducere non possunt. Aureo
margaritis adornate & moni-
bus, ornamenta mentis & cor-
poris perdidierunt: sed hoc non
fit nisi per peccatum mortale:
ergo ornatu mulierum non potest
esse sine peccato mortali.
¶ 2. Prater Cyprianus dicit in li-
bro * de habitu uirginum.
Non uirgines tantum, aut ui-
duas, sed & nuptas puto, et-
iam omnes omnino feminas
admonendas, quod opus Dei,
& facturam eius, & plima,
adulterare nullo modo debet
adhibito lauo colore, vel ni-
gro puluere, vel rubore, aut
quolibet lineamenta naua ac-
currempente medicamine. & po-
flea * subdit: Manus Deo im-
mauit, reformare contentantur.

uenit ergo maxime mulieribus ornatu
tur & c. et omni s. imitari natura, & natura
est prouocatiua ad in concupiscentiam
natus mulieribus secundum se sit prouocatiua
tiam, seu lasciuam, pro quanto. Licet ad solam
nem apparentem. Verum quia natura uoluptatis
magis mulieribus pulchritudo naturae, & mulieribus
na est ad concupiscentiam mulieribus, alio
omnis naturalis: pulchritudo mulieribus
dam se est omni pulchritudo, & c. et
se impurandum est ad culpam, & prouocatiua
se entiam mulieribus. Et propterea in litera
& q. ornatu mulieribus est prouocatiua
& q. esse prouocatiua non impurum
si ex alia culpa, puta, ex intentione prouocatiua
¶ Ad primum igitur dubium dicitur, q. est
concupiscentiam eoque est nocentem, & c.
conditionis naturalis. Mulier natura prouocatiua
prouocatiua ad concupiscentiam. Et quia
prouocatiua se non est prouocatiua ad
chritudo: ideo non est in specie uoluptatis
scientiam se in se, sicut nec pulchritudo
tentione uentis ornatu, seu pulchritudo
Et propterea nullus ornatu mulieribus
prouocatiua est ad lasciuam, sed ad
¶ Ad objectionem autem de ornatu, & c.
dij licet, primo, q. aliud est loqui de ornatu
est loqui de nuditate mulieribus, ad q. dicitur
solu totu peccus, sed reliqua. Postea loquitur
scdm se impurum est, & corruptum
ru est qd de Romanis scribit Seneca. *Pro-
fuit plus adulteris in cubili uolens, q. in
habitus ita, subtilis, seu diaphanus, & c.
mortalis peccatu uolueret. Est enim, in
lasciuam ex ipsa specie actus, cum mulieribus
ingerit cois, oculis. Secundo dicitur, q. dicitur
dis uiris ac mulieribus. Secundo dicitur, q. dicitur
pulschritudinis, & c. ornatu ita cum habet
ti peccus iuxta patriam mores, non est
ro diuersus est quia peccus est ad
mi parentes gentalia in cooperis
habet ex ipsa in prouocare specie, ad
modo ut confert ad maiorem pulchritudinis, & c.
dem rationis est cum pulchritudine, & c.*

Lib. 4. Ethic. 6. 7. 10. 5.

Opusc. 57. c. 8. Et la. 1. fi. et 1. cor. 7. ica. 7.

¶ Quartum dubium est circa ornatu mulierum, ut est pretio-
sus, an debeat intelligi uirtute pretiosus absolute, puta, quia au-
reus & gemmatus: vel respectiue, puta, quod licet in se sit pre-
tiosus, tamen mulieri non est pretiosus. Et ratio dubij est,
quia communiter intelligitur respectiue. A principibus tamen
Apostolorum i. Petri 3. & iad Timoth. 2. expresse inhi-
betur ornatu mulierum aureus. Si enim non absolute pensaretur,
non uirtute aliter mulieribus inhi-
¶ Quintum dubium est circa ornatu uanum, An impudentur ma-
la inde sequentia ornatu se. Et est ratio dubij, quia hinc apparet
q. ipsi impudentur, quia dat operam rei illicitae: inde apparet
q. non ei impudentur, quia sequeretur hoc absurdum, q. mulier
ob ueniale peccatum ex suo genere, peccaret mortaliter sine
alia sua culpa. Patet sequela: quia si inde ab alijs concupiscitur,
ipsa sine alia est culpa, & tamen illi peccata illorum imputa-
rentur, quae sunt mortalia.
¶ Sextum dubium est circa ornatu clericorum ac religio-
rum, An peccent mortaliter mutantes, aut uolantes habitum
suum. Et ratio potissima dubij est, quia uisus habet oppositu
eorum quae legibus sancita sunt. Videmus clericos cum co-
ma, cum sericis indumentis, & in ornamentis mularum exce-
dentes dominos temporales.
¶ Ad horum euideniam sciendum est, q. exterior apparatus
ad tria fm rectam rationem ordinatur. Primo, ad fomentum
corporis, & hoc est necessitatis, & propterea Deus fecit pri-
mis parentibus tunicas. Secundo, ad honestatem, & hoc est de
necessitatis ex parte anime, sicut primum ex parte corporis.
Turpe enim est rationali animali pudenda manifesta deferre,
ut naturalis erubescencia restatur: & propterea primi parentes
fecerunt sibi perizonia prius prouidentes anime q. corpori.
Tertio, ad ornatu uel honoris, uel pulchritudinis: & ornatu
quid e honoris, licet omnino cois non sit, quonia mortui mun-